

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BUNGE LA TANZANIA

**MAONI NA USHAURI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA
UTAWALA, KATIBA NA SHERIA KUHUSU MUSWADA WA SHERIA YA
UCHAGUZI WA RAIS, WABUNGE NA MADIWANI WA MWAKA 2023**

Idara ya Kamati za Bunge,
Ofisi ya Bunge,
10 Barabara ya Morogoro.
S.L.P. 941,
40490 Tambukareli,
DODOMA.

30 JANUARI, 2024

YALIYOMO

1.0	UTANGULIZI.....	1
1.1	Maelezo ya Awali na Hadidu za Rejea.....	1
1.1.1	Maelezo ya Awali.....	1
1.1.2	Hadidu za Rejea	2
1.2	Namna Kamati ilivyotekeleza Jukumu la Uchambuzi wa Muswada ...	4
1.2.1	Upokeaji wa maoni ya Wadau	4
1.2.2	Namna Kamati iliendesha vikao vya upokeaji wa maoni (Public hearings)	5
2.0	UCHAMBUZI WA MUSWADA.....	8
2.1	Utangulizi	8
2.2	Upembuzi wa Maudhui ya Muswada	8
2.2.1	Daftari la Kudumu la Wapiga Kura (Permanent Voter Register - PVR)	9
2.2.2	Mawanda ya Matumizi	10
2.2.3	Uandikishaji wa wapiga kura.....	11
2.2.4	Mambo Mengine Muhimu.....	12
2.3	Hoja mbalimbali zilizoibuliwa na Wadau	13
3.0	MAONI NA USHAURI WA KAMATI.....	57
3.1	Maelezo ya Utangulizi	57
4.0	HITIMISHO	70
4.1	Shukrani.....	70
4.2	Msimamo wa Kamati Kuhusu Hoja	72

**MAONI NA USHAURI WA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA
UTAWALA, KATIBA NA SHERIA KUHUSU MUSWADA WA SHERIA YA
UCHAGUZI WA RAIS, WABUNGE NA MADIWANI WA MWAKA 2023**

1.0 UTANGULIZI

1.1 Maelezo ya Awali na Hadidu za Rejea

1.1.1 Maelezo ya Awali

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 99 (5) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023, naomba kuwasilisha Maoni ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Utawala, Katiba na Sheria kuhusu Muswada wa Sheria ya Uchaguzi wa Rais, Wabunge na Madiwani wa Mwaka 2023.

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia masharti ya Kanuni ya 93 (2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Muswada huu ulisomwa Bungeni mara ya kwanza katika Mkutano wa kumi na tatu, kikao cha kumi kwenye Bunge la 12, tarehe 10 Novemba, 2023.

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 97 (1) ikisomwa pamoja na Kanuni ya 136 (14) na Kifungu cha 7(1) (b) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, uliuelekeza Muswada huu

kwenye Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Utawala, Katiba na Sheria ili ufanyiwe uchambuzi na kujadiliwa kwa kina. Naomba kulijulisha Bunge lako tukufu kwamba, Kamati imeuchambua na kuujadili Muswada huu kwa kuzingatia, Katiba, Sheria mbalimbali pamoja na Kanuni za Kudumu za Bunge.

1.1.2 Hadidu za Rejea

Mheshimiwa Spika, Kamati inatambua kuwa msingi wa Miswada hii ni Falsafa ya 4R za **Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania** ambazo ni Maridhiano (*Reconciliation*), Ustahimilivu (*Resiliency*), Mabadiliko (*Reforms*) na Kujenga upya (*Rebuilding*).

Mheshimiwa Spika, Falsafa hizi ni mkakati mahususi wa uongozi wa Rais unaolenga kuimarisha utawala bora, demokrasia na uchumi nchini, kwa kufungua milango ya mazungumzo na wadau mbalimbali wa kisiasa, kijamii na kiuchumi ikiwa ni pamoja na vyama vya siasa, asasi za kiraia na sekta binafsi. Aidha, Falsafa hii inalenga **kupitia upya sera na sheria** zinazohusu masuala muhimu kama vile siasa, afya, elimu, uwekezaji, biashara, usalama ikiwa ni pamoja na kujenga uhusiano mzuri na nchi jirani,

wadau wa maendeleo na jumuiya za kikanda na kimataifa.

Mheshimiwa Spika, wakati serikali ikiwasilisha miswada hii kwa kamati ya Kudumu ya Bunge Utawala Katiba na Sheria, ilieleza kuwa **maudhui** ya Miswada yanatokana na Taarifa ya Kikosi Kazi kilicho undwa na Mheshimiwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa lengo la kuboresha mfumo wa Demokrasia ya Vyama vingi vya Siasa nchini. Aidha, maudhui mengine yametokana na mijadala mbalimbali kuhusu demokrasia ya vyama vingi nchini iliyofanyika mara kwa mara kupitia Jukwaa la Vyama Siasa na Kituo Cha Demokrasia Tanzania (Tanzania Centre for Democracy -TCD). Kwa muktadha huo, sheria hizi zimekusudia kutoa majawabu ya baadhi ya hoja zilizo jitokeza kwenye Taarifa ya Kikosi Kazi na kwenye Mijadala mbalimbali ya Siasa na Demokrasia nchini, kupitia jukwaa la Vyama vya Siasa na TCD.

Mheshimiwa Spika, katika muktadha huo, miswada hii mitatu inakusudia kuleta mapinduzi (reforms) za kisheria na kimfumo katika uchaguzi ili kupanua demokrasia nchini kwa kuongeza uhuru wa Tume ya Uchaguzi, Kuboresha usimamizi wa Uchaguzi na

kuongeza ushiriki (inclusion) wa wanawake, vijana na watu wenye ulemavu kwenye uchaguzi. Miswada hii ya Sheria imekusudia kufanya Mfumo wetu wa Uchaguzi kuwa **jumuishi zaidi** na wa **wazi zaidi, haki zaidi, na wenye usawa zaidi**.

1.2 Namna Kamati ilivyotekeleza Jukumu la Uchambuzi wa Muswada

Mheshimiwa Spika, katika kutekeleza jukumu hilo, Kamati ilikutana na Serikali tarehe 5 Januari, 2024 ili kupokea maelezo ya Mhe. Jenista Joakim Mhagama, (Mb) Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu - Sera, Bunge na Uratibu kuhusu maudhui ya Muswada huu. Baada ya Kamati kupatiwa maelezo ya Serikali, Wajumbe walipata fursa ya kuuliza maswali, na kupata maelezo ya ufafanuzi katika ibara mbalimbali za Muswada.

1.2.1 Upokeaji wa maoni ya Wadau

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia Kanuni ya 97(2) na 136(9) ya Kanuni za Kudumu za Bunge Kamati ilifanya Mikutano ya kusikiliza maoni ya wadau (*Public Hearings*) kwa siku nne kuanzia tarehe 6, 8 hadi 10 Januari, 2024 ili kupokea maoni yao kuhusu Miswada minne iliyofanyiwa kazi na Kamati hii, Ambayo ni: -

- a) Muswada wa Sheria ya Uchaguzi wa Rais, wabunge na Madiwani wa mwaka 2023;
- b) Muswada wa Sheria wa tume ya Taifa ya Uchaguzi wa mwaka 2023;
- c) Muswada wa Sheria ya Vyama vya Siasa Mwaka 2023 [*The Political Parties Affairs Laws (Amendments) Bill, 2023*]; na
- d) Muswada wa Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali (Na. 5) wa Mwaka 2023 [*The Written Laws (Miscellaneous Amendments) Bill, 2023*].

1.2.2 Namna Kamati ilivyoendesha vikao vya upokeaji wa maoni (*Public hearings*)

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipata heshima ya kupokea watu na makundi mbalimbali ya wadau ambao walijitokeza na kutenga muda wao kwa ajili ya jambo hili la maana kubwa kwa taifa letu, Kamati ilihakikisha kuwa kila sauti ilipewa nafasi yakusikilizwa kwa dhamira ya kuhakikisha Sheria tunazokusudia kuzitunga kwa niaba ya Watanzania zinawakilisha maslahi yao.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipata fursa ya kusikiliza, kujifunza na kuyachukua maoni ya wadau wote kwa uzito unaostahili, kwa lengo la kufikia maamuzi ambayo yataleta mabadiliko chanya katika

Miswada iliopo mbele yetu. Kwa muktadha huo, Kamati ilitenga muda wa dakika thelathini kwa taasisi za Kidini kutoa maoni na nasaha kuhusu Miswada, dakika ishirini kwa vyama vya siasa, dakika kumi kwa taasisi na asasi za kiraia na dakika tano kwa wachangiaji binafsi. Hata hivyo, kwa wale ambao hawakuweza kumaliza michango yao kwa muda uliopangwa, Kamati iliwasihi kuwasilisha michango yao kwa maandishi ili iweze kufanyiwa kazi na Kamati.

Mheshimiwa Spika, Napenda kuwashukuru wadau wote waliotoa maoni yao ili kuboresha Miswada iliyofanyiwa kazi na Kamati na nichukue fursa hii kuwatambua kama ifuatavyo: -

1. Baraza la Maaskofu Katoliki (TEC) - Ujumbe ulioongozwa na Mhasham Baba Askofu Jude Thaddeus Rwaichi;
2. Jumuiya ya Kikristo Tanzania (CCT) – Ujumbe ulioongozwa na Askofu Dkt. Fredrick Shoo aliyekuwa Mkuu wa Kanisa la Kilutheri Tanzania na Mwenyekiti wa Jumuiya ya Kikristo Tanzania;
3. Baraza Kuu la Jumuiya na Taasisi za Kiislamu Tanzania - Ujumbe ulioongozwa Sheikh Mussa Yusuph Kundecha;

4. Taasisi na Asasi za Kiraia 31 zilizoshiriki kwenye majadiliano na zingine zaidi ya 400 zilizowakilishwa na zilizotuma kwa maandishi maoni na mapendekezo yao; pamoja na
5. Wadau binafsi Zaidi ya 1,700 waliopata fursa ya kushiriki katika mikutano ya kupokea maoni kutoka maeneo mbalimbali nchini.

Mheshimiwa Spika, baada ya hatua hiyo, Wajumbe wa Kamati walipata fursa tena ya kujadili maudhui ya Muswada kwa kuzingatia maelezo ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu - Sera, Bunge na Uratibu na kwa kuzingatia maoni ya wadau. Mnamo tarehe 25 Januari, 2024 Kamati ilikutana tena na Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu - Sera, Bunge na Uratibu ambaye alijibu hoja mbalimbali zilizoibuliwa na Wajumbe wa Kamati kuhusu ibara mbalimbali za Muswada.

Mheshimiwa Spika, baada ya hatua hiyo, nilizingatia masharti ya Kanuni ya 98 (1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge na kukujulisha rasmi kwamba Kamati imekamilisha uchambuzi wa Muswada ili ujadiliwe Bungeni.

2.0 UCHAMBUZI WA MUSWADA

2.1 Utangulizi

Mheshimiwa Spika, Kamati ilichambua Muswada wa Sheria ya Uchaguzi wa Rais, Wabunge na Madiwani wa mwaka 2023 ukiwa umegawanyika katika sura tisa. katika hatua ya kwanza ya uchambuzi, kamati ilijielekeza kubaini kama **maudhui ya miswada hii yanakidhi matakwa ya falsafa ya R4, Taarifa ya Kikosi Kazi cha Rais, na hoja mbalimbali zilizo jitokeza wakati wa mijadala mbalimbali kupitia Jukwaa la Vyama Vya Siasa na TCD.**

Sheria hii inakusudia kuweka masharti ya kusimamia Uchaguzi wa Rais, Wabunge na Madiwani, kufuta Sheria ya Taifa ya Uchaguzi ya mwaka 1985 na Sheria ya Uchaguzi wa Serikali za Mitaa wa mwaka 1979 pamoja na kuweka masharti mengine kadhaa kuhusu chaguzi hizo na matokeo ya kufutwa kwa Sheria zinazohusika. Lengo ni kuunganisha Sheria za Uchaguzi ili kukusanya pamoja masharti yanayofanana kwa madhumuni ya kurahisisha utekelezaji na usimamizi wake.

2.2 Upembuzi wa Maudhui ya Muswada

Mheshimiwa Spika, Katika Sheria inayopendekezwa yapo mambo makuu yanayojenga maudhui ya Sheria hii. Mambo hayo ni kama ifuatavyo: -

2.2.1 Daftari la Kudumu la Wapiga Kura (Permanent Voter Register - PVR)

Mheshimiwa Spika, Ibara ya 5 (1) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano imempa raia wa Tanzania mwenye umri wa miaka kumi na minane haki ya kupiga kura katika Uchaguzi unaofanywa Tanzania na Wananchi. Masharti ya kutumia haki hii yanaongozwa na Sheria iliyotungwa na Bunge inayoweka masharti kuhusu Daftari la Kudumu la Wapiga Kura kwa mujibu wa Ibara ya 5(3) ya Katiba.

Mheshimiwa Spika, Daftari la Kudumu la Wapiga Kura ni Kitabu kinachotunzia Kumbukumbu kuhusu wapiga kura. Bunge lilitunga Sheria mbili zinazoanzisha Daftari la Kudumu la Wapiga Kura. Sheria hizo ni: Sheria ya Taifa ya Uchaguzi Sura ya 343 na Sheria ya Uchaguzi wa Serikali za Mitaa Sura ya 292. Daftari lililoanzishwa na Sheria hizo liliandaliwa mwaka 2004 na kuanza kutumika katika Uchaguzi Mkuu wa mwaka 2005. Kwa mujibu wa Sheria hizo Daftari la Kudumu la Wapiga Kura linapaswa kuboreshwa na Tume ya Taifa ya Uchaguzi mara mbili kati ya Uchaguzi Mkuu mmoja na Mwingine.

Mheshimia Spika, Sheria inayopendekezwa inaendelea kuanzisha Daftari la Kudumu la Wapiga Kura kama ilivyoelekezwa katika Ibara ya 5(3) (a) ya Katiba. Kwa Sheria hii, Tume ya Taifa ya Uchaguzi, itaendelea kuamua kuhusu sehemu, Sura au mgawanyo mwingine katika Muundo wa Daftari. Mkurugenzi wa Uchaguzi anaendelea kuwa na wajibu wa kuweka, kutunza na kuboresha Daftari hilo kwa mujibu wa Sheria.

2.2.2 Mawanda ya Matumizi

Mheshimiwa Spika, Mawanda ya matumizi ya Sheria yanasaidia kuzingatia muktadha wa maudhui na masharti ya Sheria inayohusika. Kwa sasa, masuala ya uchaguzi yapo chini ya Sheria mbili tofauti zilizotofautina mawanda ya matumizi. Sheria ya Taifa ya Uchaguzi, Sura ya 343 inatumika Tanzania Bara na Tanzania Zanzibar na Sheria ya uchaguzi wa Serikali za Mitaa inatumika Tanzania Bara. Sheria inayopendekezwa itatumika Tanzania Zanzibar kwa uchaguzi wa Rais wa Jamhuri wa Muungano na Wabunge na itatumika Tanzania Bara kwa uchaguzi Rais, Wabunge na Madiwani. Kwa msingi huo masharti ya Sheria hiyo yanahitaji kuangaliwa kwa muktadha (context) tofauti. Muktadha wa masharti

yanayohusu uchaguzi wa Rais na Wabunge ni Tanzania Bara na Tanzania Zanzibar, lakini muktadha wa masharti ya uchaguzi wa madiwani ni Tanzania Bara.

2.2.3 Uandikishaji wa wapiga kura

Mheshimiwa Spika, Uandikishaji wa wapiga kura ni unukuzi na utunzaji wa taarifa za Mpiga kura kwa kuorodhesha taarifa hizo kwenye Kitabu cha kudumu cha Wapiga kura. Kufanya hivyo, ni jambo linalofanikisha utaratibu wa raia kutumia haki yao ya kupiga kura pamoja na kuzingatia misingi ya uchaguzi wa kidemokrasia.

Mheshimiwa Spika, Kwa sasa, vigezo, masharti na taratibu za pingamizi kwa wapiga kura wanaoandikishwa vimebainishwa katika sheria mbili: Sheria ya Taifa ya Uchaguzi na Sheria ya Uchaguzi wa Serikali za Mitaa. Sheria inayopendekezwa imejumuisha na kufafanua mambo hayo katika Sheria moja badala ya kuwa katika Sheria mbili tofauti. Lengo la kufanya hivyo ni kuendeleza msingi wa uchaguzi huru na wa haki ikiwemo kujenga Imani ya wapiga Kura na Vyama vya Siasa kwa utaratibu wa Usajili wa Wapiga Kura.

2.2.4 Mambo Mengine Muhimu

Mheshimiwa Spika, Mambo mengine muhimu katika Sheria inayopendekezwa yanaendelea kuwa kama ilivyo kwa sasa. Mambo hayo ni: -

- (i) Utaratibu wa uteuzi wa mawakala katika mchakato wa uchaguzi;
- (ii) Utaratibu na masharti ya kupiga Kura kwa aliyeandikishwa kupiga Kura;
- (iii) Utaratibu, sifa na vigezo vya uteuzi wa Wabunge wa Viti Maalumu;
- (iv) Uteuzi wa Maafisa, waandikishaji, Wasimamizi wa Uchaguzi, wagombea na watendaji wengine;
- (v) Masharti ya kupinga uchaguzi wa Wabunge na Madiwani
- (vi) Mamlaka ya Tume ya Taifa ya Uchaguzi kuandaa Kanuni' maelekezo na notisi; na
- (vii) Makosa yanayotokana na ukiukwaji wa masharti ya sheria inayopendekezwa.

2.3 Hoja mbalimbali zilizoibuliwa na Wadau

Mheshimiwa Spika, Wakati Kamati ilipokutana na Wadau hoja 58 ziliibuliwa na Wadau kama ifuatavyo: -

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
1.	CHADEMA, TEC, CCT, TLS, LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII FORUMS, na CSL.		CHADEMA: Jina la Muswada lisomeke: Muswada wa Sheria ya Uchaguzi wa Rais, Wabunge, Madiwani na Wenyeviti wa Mitaa, Vitongoji na Vijiji. TEC: Sheria haijajumuisha mapendekezo na maoni ya wadau ya kuitaka Tume iwe na Mamlaka ya Kusimamia chaguzi zote ikiwemo wa serikali za mitaa. CCT: Sheria haijajumuisha uchaguzi wa Serikali za Mitaa. Sheria ijumuishe uchaguzi huo ili Tume isimamie uchaguzi huo. TLS, LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL: Jina la Sheria liwe Sheria ya Taifa ya Uchaguzi na isiminye kuwa Sheria ya Uchaguzi wa Rais, Wabunge na Madiwani. Lengo la marekebisho haya ni Tume iweze kusimamia chaguzi zote.
2.	TGNP, TAMWA, ZAFELA na	Ibara ya 3	TGNP: Tafsiri za Maneno au dhana za ya Kijinsia zilizotumika hazijawekwa katika kifungu cha 3 Cha Muswada. Kuongezea baadhi ya maneno na tafsiri

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
	WILDAF		zake kama Jinsi, Jinsia, Usawa wa kijinsia, Rushwa ya ngono, Ubaguzi, sera jumuishi. WILDAF: Sheria iongeze tafsiri za maneno Jinsi, jinsia, ukatili wa kijinsia, ukatili dhidi ya wanawake katika siasa na uchaguzi, ulemavu na usawa. Lengo la marekebisho haya Kuepusha matumizi kinzani ya maneno hayo.
3.	CCT, ACT WAZALENDU, CHADEMA	Ibara ya 5	CCT: Sheria iweke idadi ya ukomo wa majimbo. ACT WAZALENDU: sheria haijasema jinsi gani majimbo yanaundwa. CHADEMA: Kifungu cha 5 hakijaweza kuondoa changamoto ya uundwaji wa Majimbo ya uchaguzi kwa kutumia kigezo cha uwiano wa idadi ya watu (<i>population quota</i>). Bado hakuna fursa ya kuhoji maamuzi ya Tume kwenye mgawanyo wa Majimbo Mahakamani hata kama kuna mapungufu au kutokuridhika na mgawanyo uliofanywa na Tume. Kwa kifungu kilivyo bado tatizo la kuundwa kwa majimbo ya uchaguzi kwa upendeleo au sababu za kisiasa kupendelea Chama kilichopo madaralani

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
			halijapata suluhisho (<i>Gerrymandering</i>). Bado mamlaka ya mwisho ya kuidhinisha mipaka na mgawanyo wa majimbo ya Uchaguzi yameachwa kwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ambaye kwa sasa ni Mwenyekiti wa CCM ambaye anaweza kuwa Mgombea wa nafasi ya Urais.
4.	ACT WAZALENDO, CHADEMA, WILDAF, ADC, UDSOL, CHACHA WANGWE, ABDUL NONDO, YOSEFA KOMBA TLS, LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII	Ibara ya 6	ACT WAZALENDO: Vifungu hivi Virekebishwe badala yake Tume iteue wasimamizi wa uchaguzi na sifa ziwekwe ikiwemo kutoshiriki katika mchakato wowote wa kisiasa. Lengo la marekebisho haya ni Wakurugenzi wa sasa ni wanasiasa walioshindwa uchaguzi wakateuliwa kuwa wakurugenzi. Hivyo wakisimamia uchaguzi wataleta mgongano wa kimaslahi. Kukuza uhuru wa Tume ya Taifa ya Uchaguzi. Wakurugenzi ni wateule wa Rais. Kifungu hiki kiandikwe upya na kusomeka: 6 (1) Kwa madhumuni ya uchaguzi utakaofanyika chini ya sheria hii Tume ya Uchaguzi itateua Wasimamizi wa uchaguzi kwa madhumuni ya kuendesha

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
	FORUMS, CSL, CCT, TEC, NGOME YA VIJANA ACT WAZALENDU, JUMUIYA YA VIJANA CUF, VIJANA NCCR- MAGEUZI, ZAFELA, CCM		uchaguzi katika jimbo au kata na msimamizi huyo wa uchaguzi anaweza kuwa msimamizi wa uchaguzi kwa jimbo zaidi ya moja. Kifungu 6 (2) Kwa kuzingatia masharti ya kifungu kidogo cha (1), Tume inaweza kuteua kwa kuzingatia nafasi aliyonayo mtu katika ofisi au kwa jina kutoka miongoni mwa watumishi wa umma au Mtanzania yeyote wenye sifa sawa zitakazotajwa katika kifungu cha 6(4) cha Sheria hii idadi ya wasimamizi wa uchaguzi au wasimamizi wasaidizi wa uchaguzi kwa madhumuni ya kuendesha uchaguzi katika jimbo au kata. (3) Kwa kuzingatia masharti ya kifungu kidogo cha (1) na (2), Tume inaweza, pale ambapo mazingira yatahitaji na kwa notisi itakayochapishwa katika Gazeti la Serikali, kuteua mtu yeyote kutoka katika ofisi ya umma au Mtanzania mwengine yeyote mwenye sifa zitakazotajwa na Sheria hii kwa jina au kwa nafasi yake kuwa msimamizi wa uchaguzi au msimamizi msaidizi wa uchaguzi katika jimbo au kata yoyote. 6 (4) Msimamizi wa uchaguzi atakuwa na sifa zifuatazo; 1. Awe raia wa Tanzania. 2. Mwaminifu na mwadilifu

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
			3. Uzoefu katika uchaguzi. 4. Asiwe mwanachama wa au kufungamana na chama chochote cha siasa. 5. Asiwe amewahi kushiriki mchakato wowote wa Kiasia 6. Awe na kiwango cha elimu. kisichopungua astashahada 7. Asiwe amewahi kutiwa hatiani kwa makosa ya jinai ikiwemo unyanyasaji wa makosa ya kijinsia,kukwepa kodi, ugaidi 8. Awe amekula kiapo cha kuheshimu Sheria ya Utumishi wa Umma kuhusu makatazo ya watumishi wa umma kushiriki kwenye Vyama vya siasa. Lengo la marekebisho haya ni Wakurugenzi wa sasa ni wanasiasa walioshindwa uchaguzi wakateuliwa kuwa wakurugenzi. Hivyo wakisimamia uchaguzi wataleta mgongano wa kimaslahi. Kukuza uhuru wa Tume ya Taifa ya Uchaguzi. Wakurugenzi ni wateule wa Rais. Kukuza usawa wa kijinsi na kukuza ushirikishwaji wa vijana. Kuchochea utendaji haki.

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
			CHADEMA: Kifungu cha 6(1) kinawarudisha Wakurugenzi ambao ni wateule wa Rais, waliopo chini ya Waziri wa TAMISEMI kuwa wasimamizi wa uchaguzi ambapo Wasimamizi hao wanaweza kupokea maelekezo ya Rais, Waziri wa TAMISEMI na Tume ya Uchaguzi. Hakuna maelezo kwamba ni maelekezo gani yatatamalaki ikiwa maelekezo hayo yanakinzana. Kifungu cha 6(1) na 6(2) vifutwe ili kuruhusu kifungu cha 6(3) kuwa kifungu mama (main provision) kuhusu uteuzi wa Wasimamizi wa uchaguzi. WILDAF: Kifungu cha 6 kiweke utaratibu wenye misingi ya kupata uwiano sawa wa ujumuishwaji wa jinsia na makundi maalumu katika kuwapata wasimamizi na watendaji wa uchaguzi watakoajiriwa na Tume ya Uchaguzi na sio wenye nafasi za Ukurugenzi wa Jiji, Ukurugenzi wa Manispaa, Ukurugenzi wa Mji na Ukurugenzi wa Wilaya, au watumishi wengine wa umma. ADC: Wakurugenzi wasiwe wasimamizi wa uchaguzi. DEUS KIBAMBA: Wasimamizi wa uchaguzi wachaguliwe kwa kuzingatia jinsi, vijana na makundi maalumu. CHACHA WANGWE: Wakurugenzi wasiwe wasimamizi wa uchaguzi.

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
			TGNP: Kifungu hiki hakijabainisha sifa za mtu kuteuliwa kuhudumu kama msimamizi wa uchaguzi au mtendaji wa tume, pia hakijabainisha utaratibu na namna ya uteuzi na pia hakijazingatia usawa wa Jinsia. MAMBO J. MAMBO: Tume iajiri wasimamizi wa uchaguzi wa wilaya. TLS, LHRC, TWAZEZA, JUKATA, JAMII FORUMS na CSL: kuendana na mapendekezo ya ripoti mbalimbali za uchaguzi, ikiwemo Taarifa ya Tume ya Uchaguzi kuhusu Uchaguzi wa Rais, Wabunge na Madiwani, 2020. Tunapendekeza kuwa Tume kuwa na watumishi wake wa kudumu au wa muda. CCT: Kifungu kiboreshwe au kiondolewe, tume iajiri watendaji wake wenyewe wafanyiwe usaili wa wazi. TEC: Hawakubaliani na Wakurugenzi wa Halmashauri na watumishi wa umma kusimamia uchaguzi kwa kuwa hawawajibiki kwa tume ya uchaguzi bali wanawajibika kwa Rais na Chama Tawala hivyo wanakosa sifa ya kuwa mamlaka ya uchaguzi huru na haki. Vifungu hivyo vifutwe na Tume iajiri watumishi wake wenyewe.

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
			CCM: ingawa Mahakama imeruhusu wakurugenzi kuwa wasimamizi wa uchaguzi, watendaji hao sio lazima sheria iwataje wazi wazi.
5.	CCT, CHADEMA, ZAFELA, WILDAF, TLS, LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII FORUMS, na CSL	Ibara ya 7	CCT: Sifa ya Maafisa Waandikishaji kutokujihusisha na siasa iongezwe. CHADEMA: Kifungu cha 7(3) kiwe kifungu mama na kifungu cha 7(1) na 7(2) vifutwe ili kuwaondoa Wakurugenzi wa Halmashauri kuwa Maafisa Waandikishaji wa Wapiga Kura. Kiongezwe kifungu kidogo kitakacholazimu Mratibu wa uchaguzi wa Mkoa kuapa mbele ya Hakim Mkazi Mwandamizi na kutoa tamko la kujitoa au kutokuwa Mwanachama wa Chama cha siasa. Kiongezwe kifungu kidogo kingine kinachoipa Tume kiteua Mratibu wa uchaguzi wa Mkoa kuliko kulazimisha kutumia Makatibu Tawala wa Mikoa. Kuwe na kifungu kidogo kitakachotoa masharti kwa Tume kuchapisha orodha ya majina na namba zao za simu ya Waratibu wa uchaguzi wa mikoa na vituo vyao vya kazi. ZAFELA: Tume iajiri wafanyakazi wake kwa kuzingatia usawa wa kijinsia na sio

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
			kutumia watu wenye nafasi za ukurugenzi wa jiji, manispaa, Mji, Wilaya au watumishi wengine wa kuwa maafisa waandikishaji. TLS LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII FORUMS, na CSL: Tunapendekeza kifungu hiki kisomeke; Afisa mwandikishaji Mkuu wa wapiga kura wa Jimbo kwa kuzingatia maelekezo ya Tume ya Taifa ya Uchaguzi atafanya kazi yake na watumishi chini yake waliopatikana kwa mujibu wa Sheria ya Tume ya Taifa ya Uchaguzi. Kwa ajili ya upigaji kura kwa wataanzania walioko nje ya nchi, ubalozi wa Tanzania katika nchi husika utakuwa kituo cha uandikishaji wapiga kura, na kwamba Tume itateua mtu mwenye sifa kuwa afisa mwandikishaji wa wapiga kura katika kituo hicho.
6.	TAMWA, LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII FORUMS, na CSL	Ibara ya 8	Kifungu 8 (4) kinaweka uwezekano wa kuwa na mwakilishi mmoja tu mwanamke katika Kamati ya uchunguzi, ili hali uteuzi wa Kamati ya Uchunguzi unaweza kuzingatia usawa wa kijinsia. Kifungu 8 (4) kiseme wajumbe wa Kamati ya Uchunguzi watakaoteliwa na Rais watateuliwa kwa kuzingatia usawa wa kijinsia. Kifungu 8 (4) kiseme 'Kamati

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
			iliyorejewa chini ya kifungu kidogo cha (3) itajumuisha wajumbe wafuatao kwa kuzingatia usawa wa kijinsia. TLS LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII FORUMS, na CSL: Hakuna mfumo shindanishi wa upatikaji wa waratibu wa uchaguzi. Tume itateua maafisa wake katika ngazi zote kuwa Waratibu wa uchaguzi katika ngazi hizo wakati wa uchaguzi kwa ajili ya kuratibu taarifa, upatikanaji wa vifaa, rasilimali na masuala mengine muhimu kwa ajili ya kuendesha uchaguzi kwa ufanisi katika majimbo ya uchaguzi na kata katika mkoa husika. Kwa ajili ya upigaji kura kwa watanzania walioko nje ya nchi, ubalozi wa Tanzania katika nchi husika utakuwa kituo cha uandikishaji wapiga kura, na kwamba Tume itateua mtu mwenye sifa kuwa afisa mwandikishaji wa wapiga kura katika kituo hicho. Kwa madhumuni ya upigaji kura kwa wafungwa walioko gereza, gereza husika litakuwa kituo cha uandikishaji na upigaji kura.
7.	TLS, LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL,	Ibara 9	TLS, LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII FORUMS, na CSL: Kuondoka neno sheria nyingine yoyote na kifungu kosomeke; Mtu yeyote ambaye ni raia wa Tanzania aliyetimiza umri wa miaka kumi na nane

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
	KITUO CHA TAARIFA KWA WANANCHI, na USHIRIKI TANZANIA COALITION		na ambaye hajapoteza sifa chini ya Sheria hii, atastahili kuandikishwa kuwa mpiga kura kwa mujibu ya masharti ya Sheria hii. KITUO CHA TAARIFA KWA WANANCHI: Daftari la Wapiga Kura litumike kwa chaguzi zote. USHIRIKI TANZANIA COALITION: kuondoa neno “sheria nyingine yoyote”. Kifungu 9 (2) kisomeke: “Bila kujali Masharti ya Kifungu kidogo cha kwanza na kwa kuzingatia uthibitisho wa umri, mtanzania yeyote ambaye hajapoteza sifa chini ya sheria au sheria nyingine ya uchaguzi ambaye wakati au kabla ya tarehe ya uchaguzi atakuwa ametimiza umri wa miaka 18, atastahili kuandikishwa kuwa mpiga kura chini ya sheria hii. TAMWA: Kifungu kinatoa utashi wa Kamati ya Uteuzi kuteua wajumbe pendekezwa (tisa) na kuna uwezekano wa kuwa wote wanaume. Kamati haielekezwi kuzingatia masuala ya usawa wa kijinsia katika kuchuja na kupata majina tisa ya Wajumbe wa Tume wanaopendekezwa. Kuna uwezekano wa Kamati ya Uteuzi kuteua wajumbe pendekezwa (tisa)

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
			kuwa wote wanaume. Kamati haielekezwi kuzingatia usawa wa kijinsia katika kuchuja na kupata majina tisa ya Wajumbe wa Tume wanaopendekezwa.
8.	UDSM, CCT, TLS, LHRC, TWAWEZA & JAMII FORUM TEC, ABDUL NONDO, BONAVENTURE MWALONGO, LOVENESS MAMUYA, YOSEPHA KOMBA, SALIM DEWJI, IDDI MANDI, TAMWA.	Ibara ya 10	UDSM: kila mwananchi ana haki ya kupiga kura hivyo wafungwa wasizuliwe kupiga kura. Lengo la marekebisho haya ni CCT: Wafungwa waruhusiwe kupiga kura TLS: Haki ya mtu kupiga kura haiwezi kupotea kwa kutiwa hatiani au kizuizini. Hivyo wanashauri wafungwa na watu waliowekwa kizuizini waruhusiwe kupiga kura. TLS, LHRC, TWAWEZA & JAMII FORUM: kukosa sifa ya kuandikishwa na kupiga kura kwa kutiwa hatiani kwa kosa la jinai halimuondolei mtu haki ya kupiga kura. Lengo la marekebisho haya ni kutoa haki ya mtu kupiga kura haiwezi kupotea kwa kuwa alifanya kosa la jinai. Haki ya kupiga kura hutegemea hadhi ya uraia na utimamu wa uwezo wa akili. TEC: Kifungu 10(1)(c) hiki kipo kinyume na Ibara ya 5(1) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Mwaka 1977. Kifungu hiki kifutwe kama Mahakama

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
			ilivyotoa Hukumu kwenye case ya Tito Magoti, Jaji Elinaza Luvanda alibatilisha wafungwa kuzuiwa kupiga kura. ABDUL NONDO: Wafungwa waruhusiwe kupiga kura kwa kuwa Ibara ya 5(1) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania inawaruhusu na vilevile nchi nyingi za Afrika Mashariki na nchi nyingi za Afrika zinaruhusu wafungwa kupiga kura hivyo kifungu hiki pia kiwaruhusu kupiga kura. BONAVENTURE MWALONGO: kifungu hakijaonyesha namna gani ya kuandikishwa na kupiga kura kwa Raia wali nje ya nchi. Diaspora, wagonjwa waruhusiwe kupiga kura. LOVENESS MAMUYA: Diaspora waruhusiwe kupiga kura electronically au kupitia balozi zao. YOSEPHA KOMBA: Walioko vizuizini, wafungwa na Diaspora waruhusiwe kupiga kura. Iwekwe namna ya kuandikishwa na kupiga kura kwa wafungwa. Diaspora hawajakosa sifa kwenye Muswada lakini hawapigi kura. Iwekwe namna waruhusiwe kupiga kura. SALIM DEWJI: Diaspora waruhusiwe kupiga kura. Vilevile wagonjwa

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
			wawekewe utaratibu waweze kupiga kura. IDDI MANDI: MHADHIRI WA CHUO KIKUU CHA DAR ES SALAAM SHULE KUU YA SHERIA (UDSM) - Haki ya kupiga kura kwa mtu kwa mtu aliye kizuizini au gerezeni iwepo na waruhusiwe. TAMWA: kusiwe na gharama za kupata kitambulisho kipya cha kupigia kura utakapopoteza.
9.	TAMWA, ZAFELA, TLS, LHRC, TWAWEZA, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL na WILDAF	Ibara 12	TAMWA: ongeza hali ya ulemavu au umri kwenye kifungu cha 12 (4). ZAFELA: kifungu hiki hakijaanisha taarifa za umri, hali ya ndoa na hali ya ulemavu ya mpiga kura. Kifungu cha 12 (4) kiongeze hali ya ulemavu, tarehe ya kuzaliwa, baada ya neno jinsi na kusomeka kama ifuatavyo: (4) <i>“Daftari litaonesha bayana kwa kila mpiga kura aliyeandikishwa, namba ya kadi ya mpiga kura iliyotolewa, jinsi, hali ya ulemavu, tarehe ya kuzaliwa na anwani ya makazi ya kawaida ya mpiga kura na taarifa nyingine kama Tume itakavyoelekeza.”</i> TLS, LHRC, TWAWEZA, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL: Kifungu kiwekewe matumizi ya teknolojia ili zoezi liwe endelevu.

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
10.	CHADEMA	Ibara ya 13	Kifungu cha 13(2)(3) kinamtaka Mtu ambaye ameomba kurekebisha kadi na kukataliwa kukata rufaa Mahakamani. Kuwe na Kanuni au fomu maalum itakayotumika ili iwe rahisi kukata rufaa kwenda Mahakamani na kuepuka urasimu.
11.	CHADEMA, TLS, LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL, HAMISI	Ibara ya 14	CHADEMA: Wafungwa raia wa Tanzania wanaotumikia vifungo wawe na haki ya kupiga kura na kama kina Sheria inayowazuia ifanyiwe marekebisho kwa kuwa pamoja na kutumikia vifungo bado ni Watanzania na wanayo haki ya kuchagua viongozi. TLS, LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL: Tunapendekeza sheria iweke sharti la vitambulisho rasmi vinavyotambuliwa kwa mujibu wa sheria. Kwa mfano, leseni ya udereva, hati ya kusafiria, kitambulisho cha Taifa, kitambulisho cha ukaazi, n.k Lengo la marekebisho haya ni Kupunguza vikwazo vinvavyowazuia wananchi kushiriki katika uchaguzi na hivyo wigo wa ushiriki wa uchaguzi kwa kuanisha vitambulisho na vitakavyotambulika wakati wa zoezi la

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
			kupiga kura ili wananchi wengi zaidi waweze kushiriki kati uchaguzi. HAMISI: Ianzishwe kanzidata ya wapiga kura wa taifa. Hii itasaidia katika mazingira ambayo mpiga kura amepoteza kadi ya kupiga kura hivyo ataweza kuangaliwa katika kanzidata hiyo na kuruhusiwa kupiga kura.
12.	CHADEMA, TLS, LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL	Ibara 15	CHADEMA: Kifungu cha 15 kifanyiwe marekebisho ili kuwe na kiapo cha Mtu ambaye majina yake yamebadilika ili kuepuka kuongeza wapiga kura kwa sababu ya mtu kuwa majina tofauti. TLS, LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL: Tunapendekeza kuongeza kifungu kidogo cha pili, 15 (2) kisomeke; “Mabadiliko ya jina yatathibitishwa kwa kufuata nyaraka husika kwa mujibu wa sheria na kwamba, utambulisho wa sura na alama za vidole au alama zinginezo zinashabihiana.
13.	TAG, BEDANI KAPONGWA, TLS, LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII	Ibara ya 16	Lengo la mapendekezo hii kuepusha matumizi mabaya ya madaraka.

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
	FORUMS, CSL		
14.	TLS, LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL, CCT, WILDAF, CHADEMA, ZAFELA	Ibara ya 17	TLS, LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL: Kifungu hiki hakitoi fursa kwa mtu binafsi au taasisi nyingine kuwa na mawakala. Kuongeza Kifungu kipya 17 (8) kisomeke; Kwa madhumuni ya kifungu cha 17 Mtu yeyote, kwa niaba yake au kwa kuwakilisha taasisi yoyote, anaweza, kushiriki kwenye mchakato wa uandikishaji. CCT: Siku 7 ni chache kwa chama kuandaa mawakala. Tunapendekeza siku ziwe 14. WILDAF: Kifungu 17 (3) kiweke taarifa za jinsi, umri, hali ya ulemavu ya wakala wa uandikishaji. Pia ni muhimu uchaguzi wa wakala uzingatia usawa wa jinsia. CHADEMA: Kifungu cha 17(7) kifutwe, kusiwe na kiapo cha kutunza siri kwa Wakala wa uandikishaji. Wakala ameteuliwa na Chama na kwa maana hiyo awe na uhuru wa kutoa mrejesho wa kinachoendelea kwa mamlaka yake ya uteuzi. ZAFELA: Tunapendekeza kuongeza kuongeza kifungu kipya 17(8) kisomeke: kwa madhumuni ya Kifungu cha 17 Mtu yeyote, kwa niaba yake au kwa

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
			kuwakilisha taasisi yoyote, anaweza, kuangalia zoezi la uandikishwaji. Kifungu cha 17 (3) kiweke taarifa za jinsi, umri, hali ya ulemavu ya wakala wa uandikishaji. Pia ni muhimu uchaguzi waw akala uzingatia usawa wa jinsia. Lengo la marekebisho haya ni Kuongeza wigo wa wadau kuangalia mwenendo wa mchakato wa uandikishaji. Uchaguzi ni mchakato wa umma siyo wa wanasiasa pekee. Pia, kuhakiki uadilifu wa mchakato wa uchaguzi
15.	CHADEMA,	Ibara ya 18	Kifungu cha 18 (3) kina makosa ya kimantiki hakijaeleza ni taarifa gani Tume inaweza kuzichukua kutoka mamlaka ya Vitambulisho vya Taifa (NIDA) na namna taarifa hizo zitatumika kwenye zoezi la kuandikisha wapiga kura. Kuhamisha taarifa au kuunganisha mifumo ya taarifa (Data migration and data integration) kwenye mifumo miwili tofauti inaweza kunyima watu wengi fursa ya kupiga kura kwakuwa bado watu wengi hawajaingizwa kwenye mfumo wa NIDA.
16.	ZAFELA, WILDAF, CCT,	Ibara ya 20	ZAFELA - Kifungu hiki kinaweka sharti la kulipa gharama ili kupata kitambulisho kipya kwa kadi iliyopotea. Wanapendekeza gharama ziondolewe za kulipia

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
	DEUS KIBAMBA, TAMWA, IDDI MANDI, ARIF NURAR FADHER, TGNP, SAMSON SAMUEL, SALIM DEWJI.PETRO USES.A.		fedha kwa kitambulisho kilichopotea. WILDAF - Wanapendekeza gharama za kupata kitambulisho kipyaa ziondolewe. Sababu ni kutokuweka vikwazo vya kifedha na kuwezesha wanawake ambao wenzi wao wameficha vitambulisho vya kupigia kura waweze kupiga kura. CCT - Ibara ya 20(2) na 21 uwepo wa ada utapunguza wigo wa wapiga kura hususan vijana na watu wenye ulemavu. Ada iondolewe. DEUS KIBAMBA - Ibara ya 20(2) na 21(2) virekebishwe ili kuruhusu kutumia kitambulisho mbadala kama NIDA, LESENI na PASI YA KUSAFIRIA. TAMWA - 20(2) na 21(2) kusiwe na gharama za kupata kitambulisho kipyaa cha mpiga kura. IDDI MANDI - MHADHIRI WA CHUO KIKUU CHA DAR ES SALAAM SHULE KUU YA SHERIA (UDSM) - kupotelewa na kitambulisho cha mpiga kura kusimzuie mtu kupiga kura. Kitambulisho cha NIDA kitumike. ARIF NURARI FADHER - Upotevu wa kadi neno ada lifutwe kwa watu waliopetelewa vitu vyao kutokana na majanga ya asili kama vile tetemeko la ardhi kama ilivyotokea Hanang.

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
			TGNP - Ibara ya 20(2) na 21(2) gharama za kulipia kadi iliyopotea itawatoa wapiga wengi hususan vijana na wenye ulemavu. Gharama hizi ziondolewe na vitambulisho mbadala vitumike kama vile NIDA na PASI YA KUSAFIRIA. SAMSON SAMUEL - Ibara ya 20(2) na 21(2) ada ya kitambulisho kilichopotea iondolewe. SALIM DEWJI - Ada ya uandikishaji kuwe na kiwango kidogo sana. PETRO USESA - Kupoteza kadi ya mpiga kura kama sio kwa uzembe, masharti haya yasitumike.
17.	WILDAF, TLS, LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL	Ibara ya 21	WILDAF: Kusiwe na uwezekano wa kuweka gharama za kupata kitambulisho kipya cha mpiga kura. TLS, LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL: Kusiwe na gharama za kupata kitambulisho kipya cha mpiga kura. Tunapendekeza kufuta kwa maneno “ada”. Lengo la marekebisho haya ni Ili kuhakikisha haki ya kupiga kura. Pia. Ili kuhamasisha mwitikio wa wapiga kura kushiriki uchaguzi.

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
18.	ADC	Ibara ya 22	Kiongezwe kifungu cha kutambua viambatanisho vingine mfano NIDA, RITA ili kubaini nani aliyefariki na aliyekuwa hai. Sheria itambue katiba ya Zanzibar kwa sababu wakati wa kesi itabidi itambulike au kutumika.
19.	TLS, LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL,	Ibara ya 23	TLS, LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL: Sheria haijaeleza ukomo wa muda ambao afisa mwandikishaji, atafanyia kazi rufaa ya kukataliwa kwa maombi ya uandikishwaji. Tunapendekeza ukomo uwe ndani ya siku saba (7). Lengo la marekebisho haya ni Kutoa uwezekano wa rufaa kufanyiwa kazi kwa muda usiojulikana kisheria
20.	TLS, LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL,	Ibara ya 24	Kuondoa takwa la muda wa kufanya ukaguzi wa Daftari la Awali la Wapiga kura. Lengo la marekebisho haya ni Kurahisisha wananchi kukagua daftari la wapiga kura.
21.	TLS, LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL,	Ibara ya 27	TLS, LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL: Kifungu kinaainisha gharama za dhamana ya pingamizi. Hii ni kinyume na uamuzi wa Mahakama Kuu katika kesi ya Ndyanabo dhidi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali.

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
	CHADEMA,		CHADEMA: Vifungu vya 27(2) na 28(7) kuhusu kulipa dhamana ya fedha kwa kiasi kitakachoamuliwa na Tume kuhusu wale ambao hawataridhika na taarifa kwenye daftari la wapiga Kura kupinga taarifa hizo vifutwe. Itawafanya wananchi kutolalamikia makosa yaliyopo kwenye daftari kwa kuhofia kuingia gharama za kuweka dhamana hiyo. Mchakato wa wananchi kuhakiki daftari na kupinga taarifa ambazo sio sahihi usihusishe kuweka dhamana ya fedha.
22.	ABDUL NONDO	Ibara ya 28	Ibara ya 28 (5) iondolewe.
23.	TLS, LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL, CHADEMA	Ibara ya 30	TLS, LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL: Kifungu hiki kinazuia haki ya kukata rufaa zaidi maamuzi ya Mahakama ya Wilaya. Tunapendekeza kurekebisha kifungu hiki kwa kuondoa ukomo wa Mahakama ya Wilaya kuwa mwisho wa rufaa. Lengo la marekebisho haya ni CHADEMA: Kifungu cha 30(1) kuhusu masharti ya kuweka dhamana ya fedha kabla ya kukata rufaa Mahakama ya Wilaya kuhusu kuongezwa au kufutwa kwenye daftari la Wapiga Kura masharti ya dhamana yafutwe. Kifungu cha 30(2) kinaelekeza kwamba uamuzi wa Mahakama ya Wilaya kuhusu kufutwa au kuongezwa kwenye daftari la Wapiga ni wa mwisho. Kifungu

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
			kiboreshwe kwamba mtu asiporidhika na uamuzi wa Mahakama ya Wilaya anaweza kukata rufaa Mahakama Kuu na asiporidhika anaweza kukata rufaa kwa masuala ya kisheria pekee kwenda Mahakama ya Rufani. Kiongezwe kifungu kidogo cha 10 kwenye kifungu cha 30 kuonyesha kwamba kutakuwa na fomu maalum zitakazokuwa kwenye Kanuni zitakazotungwa na Jaji Mkuu ya namna ya kukata rufaa. Kifungu cha 30 (4), (5), (6) kirekebishwe ili kuondoa masuala ya kutaifisha dhamana iliyowekwa kabla ya kukata rufaa ambayo tumependekeza ifutwe.
24.	TANLAP, USHIRIKI TANZANIA, WILDAF, ZAFELA , CHADEMA, UDSM (IDDI MANDI)	Ibara ya 32	TANLAP - Haijaweka sharti mahsusi la kutaka vyama vya siasa kuzingatia usawa wa kijinsia. USHIRIKI TANZANIA - Ibara hii haijabainisha uzingatiaji wa usawa wa kijinsia. Hivyo kifungu hiki kiboreshwe. WILDAF, ZAFELA - Ibara hii haijaweka sharti la kuzingatia ujumuishwaji wa kijinsia wakati wa uwasilishaji wa majina ya mgombea wa kiti cha Rais na Makamu wa Rais. Ibara ifanyiwe marekebisho kiongezwe kifungu kidogo kipya kuleta usawa kijinsia kitakachovitaka vyama vya siasa vikitaka kuteua mgombea

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
			urais mwanaume basi Makamu wa Rais awe mwanamke na kinyume chake. CHADEMA - Kuwe na wagombea binafsi. UDSM (IDDI MANDI) - suala hili limeachwa kwenye Muswada. Anapendekeza haki ya kugombea kama mgombea huru iwekwe kwenye Muswada.
25.	WILDAF, ZAFELA, SAHIRINGO	Ibara 33	WILDAF, ZAFELA - Ibara hii inataka mgombea adhaminiwe na wadhamini angalau 200. Ibara hii imtake mgombea kutafuta wadhamini wanawake na wanaume kwa msingi wa 50/50 la sivyo athibitishe kuwa ameshindwa kuwapata wadhamini wa jinsi au kundi fulani. SAHIRINGO - Ibara ya 33(1) wadhamini kila Mkoa wapungue kutoka 200 na kuwa 100 maana ni kazi kubwa ya kutafuta wadhamini.
26.	ZAFELA, WILDAF, TREE OF HOPE TANZANIA, CCT, TLS	Ibara 34	ZAFELA, WILDAF, TREE OF HOPE TANZANIA - 34(3) Ibara hii ifanyiwe marekebisho na kuongeza maelezo muhimu yatayohitajika kwa mgombea ikijumuisha jinsi, hali ya ulemavu na tarehe ya kuzaliwa. CCT - Kwenye fomu ya kugombea Urais waweke fomu ya wenye mahitaji maalum ili waweze kushiriki.

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
			TLS - Sheria ina ubaguzi hususan kwenye fomu za mgombea katika ngazi ya Urais haijazingatia watu wenye ulemavu. Vilevile fomu za mgombea katika uwasilishaji wake fomu ziwasilishwe kwa mtandao halafu nakala ngumu ndio ifuatie kuwasilishwa.
27.	CCT UDSM - IDDI MANDI, WILDAF, ZAFELA, CHECK MSUVA, CHADEMA.	Ibara 35	CCT - Dhamana iondolewe. UDSM - IDDI MANDI - Dhamana ya gharama katika vifungu vyote iondoke. WILDAF, ZAFELA - 35(2)(b) - Ibara hii inazuia uwanda wa ushiriki wa wananchi katika uchaguzi kwa kutokuwa au kuhofia kurudishiwa kwa dhamana zao. Wagombea wanawake, vijana na wenye ulemavu wasitoe dhamana ili kuwaondolea vikwazo vya kugombea. CHECK MSUVA - Sharti la dhamana kwa makundi maalum ya vijana, wanawake na watu wenye ulemavu lisiwepo. CHADEMA - Ibara ya 35(2)(b) - Ibara hii ifutwe hakuna maana ya kuweka sharti hilo.
28.	TLS, LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII	Ibara ya 36	Kifungu hiki hakijaonesha taratibu za kukata rufaa dhidi ya kukatiliwa uteuzi, haki ya kusikiliza na haki ya kukata rufaa dhidi ya maamuzi Tume. Kifungu kiweke kifungu kidogo cha pili kitakachoweka haki ya kukata rufaa.

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
	FORUMS, CSL		Lengo la marekebisho haya ni Inakiuka ibara ya 13(6) (a) na Ibara ya 107A (1) ya Katiba ya JAMHURI YA Muungano wa Tanzania 1977
29.	ZAFELA, TUSONGE, CCT, WILDAF, CHADEMA, ACT WAZALENDU, TAMWA, TLS, LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL	Ibara 37	ZAFELA: Kifungu hiki kiainishe makosa yanayotokana na ukatili wa wanawake katika siasa kama ni moja ya makosa ambayo mtu anaweza kupinga uteuzi wa mgombea. TUSONGE: Kuwe na kosa la ukatili wa kijinsia kupinga uteuzi wa mgombea. CCT: Kifungu kirekebishwe kwa kuondoa watendaji wa serikali. WILDAF: Kifungu hiki kiainishe makosa yanayotokana na ukatili wa wanawake katika siasa kama ni moja ya makosa ambayo mtu anaweza kupinga uteuzi wa mgombea. Sheria ya Vyama vya siasa chini ya Kifungu cha 6B cha Sheria ya Vyama vya Siasa kinakataza Ukatili wa Kijinsia. Ongeza kifungu 37 (f) kinachosema “Kama mgombea amethibitika amefanya makosa ya ukatili wa kijinsia.” CHADEMA: Kifungu cha 37(6) kiandikwe upya kuruhu Mgombea Urais ambaye

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
			hajateuliwa na Tume kukata rufaa Mahakama Kuu na Rufaa husika kusikilizwa na kuamuliwa ndani ya 14 toka uamuzi wa kutoteuliwa au kuenguliwa kufanyika. ACT WAZALENDO: Mgombea apewe haki kwa mujibu wa katiba JMT 1977 ibara ya 13(6)(a) kama hajaridhika na maamuzi ya Tume ya uchaguzi kukata rufaa na kupinga maamuzi hayo mahakama kuu. Lengo la marekebisho hayo ni Mtu yoyote awe na uhuru na uwezo wa kuweka pingamizi pale ambapo linahitajika TLS, LHRC, TWAZEZA, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL: Kifungu hakitoi fursa ya kurekebisha makosa madogo. Kifungu kitoe fursa kurekebisha makosa madogo yanayoweza kurekebishjika kuliko kutengua. Inakiuka ibara ya 13 (6) (a) na ibara ya 107A (1) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, 1977 Tunapendekeza kuongeza maneno yafuatayo: Mtu hatokataliwa kuteuliwa kwa sababu za dosari za kiufundi, hivyo tunapendekeza Tume iweke muda wa kukagua fomu za wagombea kubaini fomu zenye kasoro na kutoa fursa ya kufanya masahihisho. a) “.....na baada ya kupewa fursa ya kurekebisha au kuwasilisha kwa mujibu wa masharti ya sheria hii alishindwa kufanya hivyo..”

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
			b)....na baada ya kupewa fursa ya kurekebisha au kuwasilisha kwa mujibu wa masharti ya sheria hii alishindwa kufanya hivyo. c).....Na baada ya kupewa fursa ya kurekebisha au kuwasilisha kwa mujibu wa masharti ya sheria hii alishindwa kufanya hivyo. Kifungu cha 37 (3) kinawapa uzito mkubwa kupitiliza watendaji wa serikali kama Msajili wa Vyama na Mwanasheria Mkuu wa Serikali kuweka pingamizi, jambo ambalo linaleta hisia za matumizi mabaya ya mapingamizi. Tunapendekeza kuondoa mamlaka za serikali kuweka mapingamizi. Kifungu hiki kisomeke; Mtu yoyote anaweza kuweka pingamizi dhidi ya mgombea wa Urais.
30.	CHADEMA, TLS, LHRC, TWAWEZA, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL	Ibara ya 38	CHADEMA: Kifungu cha 38(2) kiandikwe upya ili Mgombea pekee wa Urais kupata 50% +1 ya kura zote halali ndipo atangazwe kuwa mshindi na kuondoa sharti la kura nyingi pekee. TLS, LHRC, TWAWEZA, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL: Kifungu cha 38 (3) hiki kimeacha ombwe la muda gani unahitajika hadi kufanya uteuzi mpya. Kifungu hiki kisome; Endapo mgombea pekee wa kiti cha Rais atashindwa kupata kura nyingi zaidi kwa mujibu wa kifungu kidogo cha (2), ndani ya siku

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
			thelathini (30) Tume itafanya uteuzi kwa ajili ya uchaguzi wa Rais kwa notisi itakayochapishwa katika Gazeti la Serikali. Lengo la marekebisho ni Kuweka muda maalumu ili kuepuka mgongano wa kisheria kipindi cha uchaguzi.
31.	TLS, LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL	Ibara 39	Kifungu hiki hakina mazingira na sababu zitakazo mfanya mgombea wa urais kujitoa kiholela. Kiujumla, tunapendekeza Tume kutoa nafasi kwa chama ambacho mgombea wake amejitoa, chama wateue mgombea mwingine. Tunapendekeza kifungu hiki kisomeke kama ifuatavyo; 1) Endapo kutakuwa na mazingira yanayolazimu mtu kujitoa katika ugombea, mgombea wa kiti cha urais anaweza kujitoa ugombea kwakutoa taarifa ya maandishi aliyoisaini ikieleza sababau aliyeiwasilisha yeye mwenyewe kwa Tume na nakala Katibu Mkuu wa chama kilichomdhamini. Tunapendekeza kuongeza kifungu kipya, kitakachosomeka; Lengo la marekebisho haya pamoja na sababu nyingine ni (a) Mapendekezo haya yanalenga kubainisha mazingira na sababu za mgombea kujitoa. (b) Lengo ni kutoa nafasi kwa chama kuteua mgombea mwingine

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
			(c) Kuziba mianya ya rushwa na ushawishi unaoweza kumrahishia mgombea mmoja kupita bila ushindani wenye maana ya kidemokrasia Tunapendekeza chama kipewe nafasi ya kumteua mgombea mwingine. Pia, dhamana ya mgombea ifilisiwe. Kuongeza kifungu kipya, kitakachosomeka; Mgombea yoyote aliyeshindwa kujitoa rasmi kwa mujibu wa kifungu cha kwanza na cha pili 39 (1) na (2) hatoruhusiwa kugombea nafasi yoyote katika kipindi kinachofuata cha uchaguzi.
32.	CCT, James Masunga, Jukwaa la Katiba Tanzania na Salim Dewji, TLS, LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL.	Ibara ya 41	CCT: Sheria ianishe na kutaja siku ya uchaguzi. Lengo ni kuruhusu watu Kwenda kwenye ibada siku za Ijumaa, Jumamosi na Jumapili. TLS, LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL: Kifungu hiki hakijainisha mazingira au sababu ambazo Tume inaweza kupanga siku tofauti au kutengua siku ya uchaguzi. Lengo la marekebisho ni Ili kuweka sababu maalum za kupanga siku nyingine ya uchaguzi.

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
33.	CHADEMA, ACT- WAZALENDO	Ibara ya 43	CHADEMA: Sifa za wagombea ziwe za kikatiba tu na siyo za ziada.
34.	MTANDAO WA TIBA ASILIA, TLS, LHRC, TWAWEZA, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL, CHADEMA	Ibara 45	MTANDAO WA TIBA ASILIA: Neno Mtu mwingine katika Ibara 45 (1) ni nani? Tunapendekeza waandishi wa Habari wajumuishwe. TLS, LHRC, TWAWEZA, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL: Tunapendekeza kurekebisha kifungu cha 45 (1) (i) kisomeke; Kwa makubaliano ya Tume na wadau wengine kwa mujibu wa kifungu hiki, Tume inaweza kumruhusu mtu mwingine yeyote kuingia katika kituo cha kupiga kura. Kifungu kinaweka mwanya usiyo wa kisheria kwa kumtaka msimamizi wa uchaguzi kusubiri maelekezo ya Tume ili kubandika nakala ya taarifa ya matokeo. Kifungu kisomeke; Msimamizi wa uchaguzi, baada ya kuandaa taarifa ya matokeo chini ya kifungu kidogo cha (3), atabandika nakala ya taarifa hiyo katika sehemu ya wazi inayoonekana kwa mujibu wa masharti ya sheria hii. Kifungu CHA 45 (10) hakiendani na matakwa ya wadau wa demokrasia kuhusu majumuisho ya kura za uchaguzi wa urais. Tunapendekeza kifungu hiki kisomeke; “Mgombea yeyote wa kiti cha Rais atatangazwa kuwa amechaguliwa

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
			kuwa Rais iwapo amepata kura zinazofikia zaidi ya nusu ya kura zote halali". Tunapendekeza kuongeza kifungu kipya cha 45 (11) "Endapo hakuna mgombea atakayefikisha kura zinazohitajika katika kifungu 45 (10) hapo juu, Tume ya Taifa ya Uchaguzi itatangaza kuwa hakuna mgombea aliyechaguliwa kuwa Rais na ndani ya siku sitini (60) itateua siku ya uchaguzi wa marudio ambapo wagombea wawili waliyopata kura nyingi kuliko wengine watachuana katika duru ya pili. CHADEMA: Kifungu cha 45(10) kiandikwe upya ili mshindi wa kiti cha Urais atakiwe kupata 50%+1 ya kura zote halali ndipo atangazwe kuwa amechaguliwa. 23. Kiongezwe kifungu cha 45(11) ili kama hakuna Mgombea wa kiti cha Urais aliyepata 50%+1 ya kura zote halal, uchaguzi urudiwe kwa Wagombea wawili waliopata kura nyingi zaidi.
35.	CHADEMA	Ibara 46	Kifungu cha 46 cha marudio ya uchaguzi wa Rais kirekebisha kiendane na masharti ya kifungu cha 45(10) baada ya marekebisho.
36.	TREE OF HOPE TANZANIA,	Ibara 50	TREE OF HOPE TANZANIA - 50(3) ipo kimya kuhusu maelezo muhimu mfano jinsi, umri na hali ya ulemavu.

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
	ZAFELA		ZAFELA - Hakuna sharti la mgombea kuzingatia ujumuishwaji wa jinsia na makundi mbalimbali katika kutafuta wadhamini. Kifungu hiki kimtake mgombea kutafuta wadhamini kutoka kwa wanawake na wanaume kwa msingi wa 50/50 la sivyo athibitishe kuwa ameshindwa kuwapata wadhamini wa jinsi au kundi fulani. 50(2) - Ibara hii inazuia uwanda wa ushiriki wa wananchi katika uchaguzi kwa kutokuwa au kuhofia kutorudishwa kwa dhamana zao. Wagombea wanawake na wenye ulemavu wasitoe dhamana ili kuwaondolea vikwazo vya kugombea. 50(3) - Ibara hii ifanyiwe marekebisho na kuongeza maelezo muhimu yatakayohitajika kwa mgombea ikijumuisha jinsi, hali ya ulemavu na umri.
37.	CCT, UMOJA WA ASAS ZA VIJANA, CHADEMA.	Ibara 51	CCT - Dhamana itolewe na vyama. UMOJA WA ASAS ZA VIJANA - Dhamana iondolewe ili kuruhusu kundi maalum kushiriki. CHADEMA - Ibara irekebishwe kuondoa sharti la kutaifisha dhamana mgombea wa ubunge asipata 1/10 ya kura zote halali.
38.	ACT	Ibara 53	ACT WAZALENDO - Ibara iruhusu maamuzi ya Tume kupingwa mahakamani.

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
	WAZALENDO, CCT, ZAFELA, CHADEMA,		CCT - Ibara iruhusu mtu yeyote kuweka pingamizi. ZAFELA - 53(6) Ibara hii irekebishwe ili kutoa haki kwa mtia nia ambaye hajaridhika kwenda mahakamani. CHADEMA - 53(6) - Ifanyiwe marekebisho ili mgombea asiyeridhika na uamuzi wa msimamizi wa uchaguzi kuhusu pingamizi akate rufaa moja kwa moja kwenda Tume ya Uchaguzi na sio kupitia kwa Msimamizi wa Uchaguzi.
39.	ABDUL NONDO, CAHDEMA	Ibara 54	ABDUL NONDO - 54(2) kuwekwe sharti mgombea pekee anayepigiwa kura za ndio apate zaidi ya nusu ya kura zilizopigwa ndipo aweze kutangazwa mshindi. CHADEMA - 54(2) landikwe upya ili kuweka sharti kwa mgombea pekee wa ubunge kupata 50%+ 1 ya kura zote halali ndipo atangazwe kwamba amechaguliwa.
40.	TLS, LHRC, TWAWEZA, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL	Ibara 57	Kifungu kinampa mamlaka Waziri badala ya Tume ambayo ndiyo yenye dhamana. Mamlaka ya kutangaza kata iko wazai yabaki wa Tume ya Taifa ya Uchaguzi. Lengo la marekebisho haya Ni kuepuka mkanganyiko miongoni mwa wagombea.

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
			Kifungu hakijaainisha muda maalumu wa zoezi la kupokea fomu za uteuzi. Tunapendekeza muda uwe si zaidi ya saa kumi kamili alasiri kama ilivyo kwa nafasi za ugombea wa nafasi ya Urais na Ubugne teuzi wa wagombea wa uchaguzi katika kata ambayo nafasi wazi imetokea.
41.	UMOJA WA ASAS ZA VIJANA, TLS, LHRC, TWAWEZA, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL	Ibara 59 (2)	UMOJA WA ASAS ZA VIJANA: Miaka iwe 18 lengo la marekebisho ni Kuweka ushiriki mpana wa vijana. Kuweka ukomo ili kuruhusu vijana kushiriki katika nafasi za uongozi. TLS, LHRC, TWAWEZA, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL: Kifungu kinaweka mianya ya tafsiri tofauti za sifa za mgombea wa udiwani, sifa hizo zinaweza kutafsiriwa tofauti mara baada ya mgombea huyo kushinda nafasi hiyo. Tunapendekeza kuongeza kifungu na kusomeka; Sifa za mgombea wa udiwani zitaendelea kumuhusu mtu aliye chaguliwa kuwa diwani. Kifungu kimeacha kundi la vijana wa miaka 18 ambao wanahaki ya kupiga kura. Pia, kifungu hakina ukomo wa umri wa mtu kugombea nafasi ya udiwani. Lengo la mapendekezo haya ni kuhakikisha kuwa sifa za mgombea za udiwani zinaongezwa wigo hadi baada ya mtu kushinda nafasi ya udiwani.

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
42.	TLS, LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL, CHADEMA, WILDAF, TAMWA,	Ibara 60	TLS, LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL: Kifungu hakijaainisha sababu za kutengua siku iliyopangwa kwa ajili ya uteuzi. Pia, sheria imeweka muda mfupi wa kutoa taarifa ya siku ya uteuzi. CHADEMA: Kifungu cha 60(1)(e) kinamuondolea sifa Mtu aliyewekwa kizuizini kuteuliwa kugombea udiwani. Kifungu na Sheria ya kuweka watu kizuizini ifutwe. . WILDAF: tunapendekeza kuongeza kipengele Kama mtu atakutwa na hatia ya makosa yanayohusiana na ukatili wa kijinsia kama ilivyoainishwa katika Sheria ya Vyama vya Siasa. Lengo ni Kuepuka matumizi mabaya ya madaraka
43.	TLS, LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL, TGNP, WILDAF,	IBARA 62	TLS, LHRC, TWaweza, JUKATA, JAMII FORUMS, CSL: Tunapendekeza mgombea aape kwa kamishina wa viapo yeyote. Lengo la marekebisho ni Kurahisisha zoezi la uapishaji kulingana na ufinyu wa muda uliopo Tunapendekeza kuwa adhaminiwe na wadhamini wasiopungua kumi(10) katika

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
			kila kijiji/mtaa wa kata husika. TGNP: Tunapendekeza kifungu hiki kisomeke: (2) Uteuzi utafanyika kwa kutumia fomu itakayoainishwa ambayo itazingatia Jinsia na matumizi ya watu wenye mahitaji maalumu, itakayosainiwa na mgombea na watu wanaomdhamini mgombea huyo na itakuwa na taarifa zifuatazo: (a) jina, Jinsi, tarehe ya kuzaliwa, anwani na kazi ya mgombea; (b) majina, Jinsi, tarehe za kuzaliwa na anwani za wadhamini na namba za kadi zao za kupiga kura.
44.	TLS, WILDAF na CHADEMA	Ibara ya 63	TLS: Takwa la dhamana katika fomu za uteuzi linakiuka haki ya kuchaguliwa (Kifungu hiki kifutwe). Tunapendekeza kufutwa kwa takwa la dhamana katika uchukuaji wa fomu za utuezi. Lengo la marekebisho haya ni kutoa furs kwa wananchi wengi Zaidi kushiriki katika mchakato wa uchaguzi WILDAF: Kiongezwe kifungu 61 (4) kinachosema wagombea udiwani wanawake watasamehewa kulipa gharama ya dhamana.

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
45.	TLS, CHADEMA, CCT,	Ibara 65	TLS: Tunapendekeza kuondolewa kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali na Msajili wa Vyama vya Siasa kuwa sehemu wa waweka mapingamizi. Tunapendekeza wafuatao kuwa na sifa za kuweka mapingamizi 1. Mgombea 2. Chama cha siasa kilichomdhamini mgombea husika 3. Mpiga kura. Lengo la marekebisho haya ni Kuondoa mwanya wa kuingilia haki za wagombea. Tunapendekeza ndani ya siku saba (7) msimamizi wa uchaguzi au msimamizi msaidizi atamtaarifu mwekewe pingamizi juu ya uwepo wa pingamizi hilo. CHADEMA: Kifungu cha 65(7) kirekebishwe ili Mgombea wa nafasi ya udiwani aweze kukata rufaa moja kwa moja kwenda Tume. Baada ya kupokea rufaa Tume iamuru Msimamizi wa Uchaguzi kuwasilisha taarifa au utetezi wake ndani ya siku tatu toka siku ya uamuzi wake na Tume itaamua kuhusu rufaa ndani ya siku 10 toka siku rufaa husika ilipowasilishwa. Kuwe Na nafasi ya Mgombea udiwani kukata rufaa dhidi ya uamuzi wa Tume.
46.	WILDAF	Ibara ya 74	Tunapendekeza kuongezwa kwa kifungu kitakachoweka adhabu kwa chombo ambacho kitakiuka matakwa ya sheria.

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
			Tunapendekeza kujumuishwa kwa vyombo vya habari vya binafsi.
47.	CHADEMA	Ibara ya 77	Kifungu cha 77(1) kirekebishwe ili kuondoa maneno "... baada ya kupata ridhaa ya Wagombea..." hii Ina maana kwamba Wakala wa upigaji Kura atateuliwa Na Chama baada ya Chama kupata ridhaa ya Mgombea jambo ambalo sio sahihi.
48.	ZAFELA, WILDAF, TUSONGE, TAMWA, AISHA SALEH MADOGA	Ibara ya 84	ZAFELA - Tume ihakikishe kuna karatasi za kupigia kura ambazo zipo kwenye format ya nukta nundu ili kuwawezesha wapiga kura wenye ulemavu wa kuona kupiga kura kwa usiri. WILDAF - 84(3) Tume ihakikishe kuna karatasi za kupigia kura ambazo ziko katika format ya nukta nundu ili kuwawezesha wapiga kura wenye ulemavu wa kuona kupiga kura kwa usiri. TUSONGE - 84(3)(b) - Ibara ina pengo kubwa hivyo Tume ihakikishe kwamba karatasi za kupiga kura zilizo na format ya nukta nundu zinakuwepo. TAMWA - 84(3)(b) - kuwe na karatasi za kupiga kura za aina tofauti kuwajumuisha na watu wenye ulemavu.

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
			AISHA SALEH MADOGA - 84(3)(b) - kwa wapiga kura wasiojua kusoma na kuandika na wasioona kuwe na karatasi za nukta nundu.
49.	ACT WAZALENDO, TLS	Ibara ya 85	ACT WAZALENDO - 85(5) - Ibara ifutwe kwani inahalalisha wapiga kura, wanausalama, watu wa huduma za kwanza na mawakala kutolewa nje ya vituo. TLS - Neno mtu yeyote lina ukakasi. Neno "mtu yeyote" lifutwe. Inapendekezwa kujumuishwa kwa waandishi wa habari watakaoidhinishwa na Tume kama sehemu ya watu wanaoruhusiwa kuingia katika kituo cha kupiga kura. 85(2)(e) - neno "msaidizi" litafsiriwe kwa upana. 85(5) - Ibara inaainisha suala la utovu wa nidhamu. Kimsingi utovu wa nidhamu ni ngumu kuthibitisha kisheria. Inapendekezwa kifungu hiki kirekebishwe.
50.	TANLAP, TLS	Ibara ya 88	TANLAP - 88(1) Ibara haijaeleza sababu nyingine zinazoweza kusababisha zoezi la kupiga kura kusitishwa. Vilevile hakijaeleza sababu zinazoweza kusababisha uchaguzi kuahirishwa kabla ya zoezi la upigaji kura kuanza. Inapendekezwa Ibara irekebishwe ili kuweka utaratibu wa kuahirisha uchaguzi kabla ya zoezi la upigaji kura kuanza inapotokea sababu mbalibmali kama majanga ya asili.

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
			TLS - Ibara hii imejibana kwenye vurugu pekee ingawa kuna mazingira mbalimbali yanayoweza kupelekea zoezi la kupiga kura kuahirishwa.
51.	TLS	Ibara ya 92	TLS - 92(8) Ibara inanyima haki kwa mtu ambaye hatotia saina fomu. Inapendekezwa kifutwe.
52.	TLS	Ibara ya 93	TLS - 93((3) - Takwa la mlalamikaji au wakala kupewa nakala ya fomu ya malalamiko.
53.	TLS	Ibara ya 96	TLS - 96(1)(a) - Ibara hii ifutwe ili kuendana na Ibara ya 84(3)(f) ili kuweka mtiririko wenye mantiki.
54.	CHADEMA, TLS	Ibara 102	CHADEMA: Kifungu cha 102(c) maneno "... iwapo fomu za matokeo zipo za kutosha...." Yafutwe ili kulazimu Msimamizi wa uchaguzi kumpatia Wakala nakala ya matokeo ya uchaguzi. TLS: Kifungu 102 (1)(e) hiki kirekebishwe na kisomeke; "Atampa kila wakala wa kuhesabu kura nakala ya taarifa ya matokeo".
55.	TLS	Ibara 107	Tunapendekeza kuondoa kifungu cha 107 (3) kinachopendekeza kuteketeza

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
			nyaraka za uchaguzi ndani ya miezi 6 kwa kuwa kifungu hiki kinakinzana na muda wa mashauri ya uchaguzi na Kifungu cha 16 (1) cha Sheria ya Taifa ya Utunzaji wa Kumbukumbu Nyaraka za Taifa Namba 3, 3002 (The Records and Archives Management Act No.2 of 2002) ambayo inaweka takwa la nyaraka za Taifa kutunzwa ndani ya miaka 30. Lengo la marekebisho haya ni Ili kutoharibu vielelezo vya msingi vya mashauri ya uchaguzi na kuendana na Sheria ya Taifa ya Utunzaji wa Kumbukumbu wa Nyaraka.
56.	TLS, KITUO CHA TAARIFA KWA WANANCHI, WILDAF	Ibara 112	Kifungu hakijaweka mchakato wa upatikanaji wa wabunge wa viti maalumu. Kuwe na ukomo wa Viti Maalumu
57.	CHADEMA	Ibara ya 125	Kifungu cha 125 (1)(2)(3)(4)(5)(6) na (7) kuhusu kiapo cha kutunza siri na adhabu zake dhidi kwa Mawakala na Wagombea pamoja na kuwazuia Mawakala kutokuwa na mawasiliano na Chama au Mgombea kitatoa mwanya kwa Wasimamizi wa uchaguzi kufanya jambo lolote kwenye vituo vya kupigia kura na Wakala hatachukua hatua yoyote kwa sababu ya kiapo cha kutunza siri. Kifungu hiki kilitungwa wakati nchi ikiwa ya Chama kimoja na hakina nafasi kwa

NA.	MTOA HOJA	IBARA	MAONI SABABU NA MAPENDEKEZO
			wakati huu wa demokrasia ya Vyama vingi vya Siasa.
58.	TLS, UMOJA WA ASAS ZA VIJANA	Ibara 166	Tunapendekeza kwamba badala ya kutumia neno inaweza, litumike neno Tume itatumia teknolojia. Lengo ni kuondoa mwanya wa Tume kuwa na uhuru wa kutumia teknolojia kwenye ulimwengu wa sasa unaotegemea matumizi ya teknolojia kwa kiwango kikubwa.

Mheshimiwa Spika, Wakati wa uchambuzi wa hoja hizo pamoja na maelezo ya Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu - Sera, Bunge na Uratibu, Kamati ilibaini changamoto au mapungufu katika Muswada, baadhi ya changamoto zilizobainika utatuzi wake unahitaji mabadiliko ya Sheria zingine ambazo hazifanyiwi kazi na Kamati kwa sasa.

3.0 MAONI NA USHAURI WA KAMATI

3.1 Maelezo ya Utangulizi

Mheshimiwa Spika, kwa sehemu kubwa Kamati imekubaliana na mapendekezo ya Muswada yaliyowasilishwa na Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu - Sera, Bunge na Uratibu isipokuwa kwa baadhi ya maeneo ambayo Wajumbe wa Kamati walitoa maoni, mapendekezo na kufanya marekebisho ya msingi ili kuuboresha Muswada huu kama inavyofafanuliwa katika aya zinazofuata.

- (i) **Mheshimiwa Spika**, Ibara ya 6(1) inaeleza kuwa kila Mkurugenzi wa Jiji, Mkurugenzi wa Manispaa, Mkurugenzi wa Mji na Mkurugenzi Mtendaji wa Halmashauri ya Wilaya atakuwa Msimamizi wa Uchaguzi kwa madhumuni ya kuendesha uchaguzi katika Jimbo au Kata.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilikuwa ina maoni kwamba Sheria isiweke ulazima kwa Mkurugenzi Mtendaji kusimamia Uchaguzi na badala yake, kuwepo na masharti ya Mtumishi wa Umma mwandamizi ama mtu mwingine yoyote mwenye sifa kuteuliwa kuwa Msimamizi wa Uchaguzi au Msimamizi msaidizi wa Uchaguzi. Serikali iliona kuwa upo umuhimu wa

Wakurugenzi Watendaji kutajwa kwenye sheria kwa kuwa Mahakama ya Rufani ya Tanzania kwenye kesi ya madai na. 138/2019 na Mahakama ya Afrika ya Watu na Haki za Binadamu kwenye kesi ya madai na. 11/2020 ziliamua kuwa Wakurugenzi kusimamia Uchaguzi haukiuki masharti ya Katiba wala Mkataba wa Afrika wa Watu na Haki za Binadamu mtawalia.

Mheshimiwa Spika, Kamati bado ina maoni kuwa hakuna ulazima wa sheria kuweka sharti kwa Mkurugenzi wa Jiji, Manispaa, Mji na Wilaya kuwa wasimamizi wa uchaguzi au wasimamizi wasaidizi wa uchaguzi kwa kuwa uzoefu unaonyesha wapo Wakurugenzi kwa sababu mbalimbali wanapoteza sifa za kuwa wasimamizi wa uchaguzi.

Mheshimiwa Spika, Kwa muktadha huo, Kamati imeandaa Jedwali la Marekebisho ya Kamati ya kuwatumia Watumishi wa Umma Waandamizi ama mtu yoyote mwenye sifa kwa madhumuni ya kuendesha uchaguzi katika Jimbo au Kata.

- (ii) **Mheshimiwa Spika**, Ibara ya 8 inaweka masharti ya Uteuzi wa waratibu wa uchaguzi, Kamati ilikuwa na maoni kuwa Muswada utambue ofisi za

Balozi Nje ya Nchi kuwa Waratibu wa Uchaguzi, ili kutoa fursa kwa Watanzania walio Nje ya Nchi kupiga kura, Kwa kuzingatia kuwa Ibara ya 5 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, 1977 inayompa haki raia wa Tanzania kupiga kura akiwa ametimiza umri wa miaka 18 na ikiwa hafungwi na masharti ya Ibara ya 5(2) ya Katiba.

Mheshimiwa Spika, katika hoja hii Serikali ilifafanua kuwa Uchaguzi una mifumo yake ambayo unatakiwa kuhakikisha kura zinazopigwa zinakubalika na kuaminiwa na wadau wa uchaguzi. Na kwamba bado kuna kazi kubwa ya kufanya kuhakikisha mifumo hiyo inawekwa ya kuwezesha watanzania walioko nje ya nchi kupiga kura na kura hizo kupatikana kwa wakati na kuaminiwa. Kwa Msingi huo, Kamati ina maoni kuwa suala hili linahitaji kufanyiwa utafiti wa namna ya utekelezaji wake.

- (iii) **Mheshimiwa Spika**, Ibara ya 12 inaweka masharti ya Daftari la Kudumu la Wapiga kura, Kamati iliishauri Serikali kuongeza taarifa ya hali ya ulemavu wa mpiga kura, Kwa kuwa kuongeza hali ya ulemavu wa mpiga kura Kutaiwezesha

Tume kuweka miundombinu stahiki kwenye vituo vya upigaji kura mapema iwezekanavyo. Tunaipongeza Serikali kwa kukubali ushauri na kuleta marekebisho kwa kuzingatia ushauri uliotolewa na Kamati.

- (iv) **Mheshimiwa Spika**, Ibara ya 13 inaweka masharti ya Uandikishaji wa wapiga kura Tanzania Zanzibar, Muswada unapendekeza kwa Uchaguzi wa Wabunge Tanzania Zanzibar kutumia daftari la mpiga kura linalotumika kuchagua Wawakilishi wa Baraza la Wawakilishi Zanzibar isipokuwa kwa kura ya Rais wa Jamhuri ya Muungano, wapiga kura wataandikishwa na Tume ya Uchaguzi (NEC). Lengo ni kuwa na Daftari moja linalojitegemea ili kuratibu utekelezaji mzuri wa Sheria hii.

Mheshimiwa Spika, Serikali iliifafanulia Kamati kuwa Msingi wa sharti hilo ni kuhakikisha kuwa Wabunge wa Zanzibar wanapigiwa kura na wakaazi wa eneo husika.

- (v) **Mheshimiwa Spika**, Ibara ya 15 inaweka masharti ya kubadili majina kwa mpiga kura aliyeandikishwa kutokana na sababu ya ndoa au

sababu nyingine yoyote baada ya kuandikishwa, Kamati ilipendekeza kuongeza kifungu kidogo cha (2) kitakachoweka masharti kuwa mabadiliko ya jina yatathibitishwa kwa kufuata nyaraka husika kwa mujibu wa sheria. Tunaipongeza Serikali kwa kukubali ushauri na kuleta marekebisho kwa kuzingatia ushauri uliotolewa na Kamati.

(vi) **Mheshimiwa Spika**, Ibara ya 20 inaweka masharti ya utaratibu wa kupotea, kufutika au kuharibika kwa kadi ya mpiga kura, Kamati ilipendekeza Ibara ya 20(2) iondoe ada ya kulipia kitambulisho cha mpiga kura iwapo kimepotea, kuharibika ama kufutika. Tunaipongeza Serikali kwa kukubali ushauri na kuleta marekebisho kwa kuzingatia ushauri uliotolewa na Kamati.

(vii) **Mheshimiwa Spika**, Ibara ya 21 inaweka masharti ya urekebishaji wa taarifa kwenye Daftari la Awali la Wapiga kura, Kamati ilipendekeza kusiwe na ada ya marekebisho ya taarifa. Lengo ni kumuwezesha mpiga kura kutimiza haki yake ya Kikatiba bila gharama yoyote. Tunaipongeza Serikali kwa kukubali ushauri na kuleta

marekebisho kwa kuzingatia ushauri uliotolewa na Kamati.

(viii) **Mheshimiwa Spika**, Ibara ya 23 inaweka masharti ya kukataliwa kwa maombi ya uandikishaji wa wapiga kura, Kamati iliishauri Serikali kuweka muda wa siku saba kwa mwombaji aliyekataliwa maombi kuwasilisha mapitio kwa Afisa Mwandikishaji na kwamba muda wa Afisa huyo kushughulika mapitio hayo haujawekwa bayana kama ambavyo muda wa Mahakama kushughulikia rufaa ulivyobainishwa katika ibara ndogo ya (3), lengo ni kuongeza ufanisi katika utekelezaji wa Sheria hii.

Mheshimiwa Spika, Serikali ilifafanua kuwa msingi wa kutoweka muda kwa Afisa Mwandikishaji kutoa uamuzi ni wingi wa mapingamizi yanayoweza kuwasilishwa ikilinganishwa na rasilimali watu iliyopo kwa wakati husika.

Mheshimiwa Spika, Kamati pia ilishauri maboresho kwenye Ibara ya 23(2) kwa kuruhusu rufaa kuanzia Mahakama za Mwanzo. Lengo ni kuboresha huduma kwakuwa Kwa baadhi ya

maeneo hususani vijijini Mahakama za Wilaya ziko mbali na Wananchi, hivyo ni vyema kutumia Mahakama za Mwanzo zilizokaribu zaidi na Wananchi.

Mheshimiwa Spika, Kamati imeandaa Jedwali la Marekebisho ya Kamati kwa kuweka sharti kwa Afisa mwandikishaji kutoa uamuzi wa maombi ya mapitio ndani ya siku kumi na nne tangu kuwasilishwa kwa maombi hayo pamoja na kuweka sharti la rufaa kusikilizwa kuanzia Mahakama za Mwanzo, Maboresho hayo yamependekezwa na Kamati katika Ibara ya 28, 29 na 30 ya Muswada.

- (ix) **Mheshimiwa Spika**, Ibara ya 26 inaweka masharti ya pingamizi ya uwepo wa jina la mpiga kura katika Daftari la Awali la Wapiga kura, Kamati ilikuwa na maoni kuwa Ibara ya 26(2) inaruhusu Mkurugenzi wa uchaguzi au Afisa Mwandikishaji kuweka pingamizi kuhusu uwepo wa jina lolote katika daftari la awali la Wapiga Kura. Utaratibu huu unasaidia kuweka kumbukumbu sahihi za Daftari lakini unakiuka misingi ya haki ya asili. Utaratibu uliopo katika Ibara ya 157 ya Muswada unahusu kuomba taarifa za ziada utaratibu huo

unaweza kutumika badala ya Afisa mwandikishaji kuweka pingamizi. Tunaipongeza Serikali kwa kukubali ushauri na kuleta marekebisho kwa kuzingatia ushauri uliotolewa na Kamati.

(x) **Mheshimiwa Spika**, Ibara ya 27 inaweka masharti ya utaratibu wa pingamizi, Muswada unapendekeza kuwa Afisa mwandikishaji hatokuwa na Wajibu wa kuwasilisha taarifa ya pingamizi popote, ikiwa pingamizi ni dhidi ya mtu aliyefariki. Kamati imeishauri Serikali kufanya maboresho kwa kuweka takwa la Afisa mwandikishaji kutoa tangazo kwa umma kupitia mbao za matangazo kuhusu pingamizi dhidi ya mtu aliyefariki. Tunaipongeza Serikali kwa kukubali ushauri na kuleta marekebisho kwa kuzingatia ushauri uliotolewa na Kamati.

(xi) **Mheshimiwa Spika**, Ibara ya 28 inaweka masharti ya Uchunguzi na uamuzi wa mapingamizi yanayofanywa na Afisa Mwandikishaji, ibara ndogo ya (8) inazuia Afisa mwandikishaji kuhojiwa kuhusu uhalali wa maamuzi ya pingamizi aliyoyaweka yeye mwenyewe, Kamati ilikuwa na mtizamo kuwa kwa kukiacha kifungu kama kilivyo

kinaweza kutumika vibaya na maafisa waandikishaji. Serikali iliieleza Kamati kuwa watafanya maboresho ya ibara hiyo ili kuendana na masharti ya ibara ya 26(2).

(xii) **Mheshimiwa Spika**, Ibara ya 52 inaweka masharti yanayozuia mgombea wa Ubunge kuteuliwa kwenye nafasi zaidi ya moja, hata hivyo Ibara haijafafanua nafasi zaidi ya moja au nafasi nyingine yoyote ya kuchaguliwa ni ipi. Kamati iliitaka Serikali kufafanua zaidi hilo lililenga nafasi ipi, Serikali iliifahamisha Kamati kuwa nafasi iliolengwa ni ya Udiwani na Kamati inaipongeza Serikali kwa kukubali ushauri na kuleta marekebisho kwa kuzingatia ushauri uliotolewa na Kamati.

(xiii) **Mheshimiwa Spika**, Ibara ya 57 inaweka takwa kwa Waziri mwenye dhamana ya Serikali za Mitaa kutangaza kiti cha Udiwani wa halmashauri kuwa wazi mara atakapo taarifiwa kwa maandishi na Mwenyekiti wa Halmashauri. Kamati iliishauri Serikali kufanya maboresho kwa kuipa Tume jukumu la kutangaza kiti cha Diwani kuwa wazi

baada ya kupokea taarifa rasmi kutoka kwa Mwenyekiti wa Halmashauri.

Mheshimiwa Spika, Kwa muktadha huo, Kamati imeandaa Jedwali la Marekebisho ya Kamati inayompa wajibu Tume kutangaza kiti cha Diwani kuwa wazi baada ya kupata taarifa rasmi kutoka kwa Mwenyekiti wa Halmashauri.

(xiv) **Mheshimiwa Spika**, Ibara ya 79 na 84 zinazohusu masharti ya muundo wa karatasi za kura na utaratibu wa kupiga kura mtawalia, Kamati iliishauri Serikali kuongeza aya mpya 79(d) itakayo weka utaratibu utakaozingatia watu wasioona ama wenye uwoni hafifu (kwa kuweka karatasi za nukta nundu) kwenye karatasi za kura pamoja na kuweka mfumo ujulikanao kama *tactile ballot templates*. Tunaipongeza Serikali kwa kukubali ushauri na kuleta marekebisho kwa kuzingatia ushauri uliotolewa na Kamati.

(xv) **Mheshimiwa Spika**, Ibara ya 88 inaweka masharti ya kuahirishwa kwa upigaji kura wakati inapotokea vurugu, Kamati ilikuwa na maoni kuwa sababu za kuhairisha zoezi la upigaji kura

linaweza kusababishwa na vitu vingine kama vile majanga ya asili tofauti na vurugu au ghasia, lengo ni kuweka wigo mpana wa sababu za kuhairishwa kwa zoezi la upigaji kura. Tunaipongeza Serikali kwa kukubali ushauri na kuleta marekebisho kwa kuzingatia ushauri uliotolewa na Kamati.

(xvi) **Mheshimiwa Spika**, Ibara ya 102 inaweka masharti na wajibu wa msimamizi wa kituo baada ya kuhesabu kura, ibara ndogo ya (1)(e) inampa wajibu msimamizi wa kituo kutoa fomu za taarifa za matokeo kwa kila wakala iwapo fomu za taarifa za matokeo zipo za kutosha. Kamati imeshauri iwe ni sharti la lazima kwa msimamizi wa kituo kutoa fomu hizo kwa mawakala na kwamba ahakikishe fomu hizo zinapatikana za kutosha.

Mheshimiwa Spika, Kwa muktadha huo, Kamati imeandaa Jedwali la Marekebisho ya Kamati inayozingatia masharti hayo.

(xvii) **Mheshimiwa Spika**, Ibara ya 112 na 113 inahusu masharti ya Uteuzi wa Wanawake wa viti maalumu kwa nafasi ya Ubunge na Udiwani

mtawalia, Kamati ilikuwa na maoni kuwa ni muhimu kuwepo na mfumo mahsusi wa upatikanaji wa Wanawake wa viti maalum utakaotumiwa na vyama vya siasa kwa ajili ya kuwachagua kwa mujibu wa Ibara ya 81 ya Katiba, kukosekana kwa mfumo mahsusi wa upatikanaji wa wazi kwa Vyama vya Siasa kuteua Wabunge na Madiwani wa Viti Maalum inachochea rushwa.

Mheshimiwa Spika, Kwa muktadha huo, Kamati imeandaa Jedwali la Marekebisho ya Kamati inayozingatia masharti hayo.

(xviii) **Mheshimiwa Spika**, Ibara ya 33, 34, 50 na 62 kwa ujumla zinaweka masharti ya vigezo vya mgombea kuteuliwa, Kamati ilishauri maeneo haya yote yazinagatie usawa wa jinsi na hali ya ulemavu kwenye masharti mahususi ya Ibara hizo.

Mheshimiwa Spika, Kwa muktadha huo, Kamati imeandaa Jedwali la Marekebisho ya Kamati inayozingatia masharti hayo.

(xix) **Mheshimiwa Spika**, Kamati ilikuwa na maoni kuwa ni muhimu kuanzisha kosa la unyanyasaji na ukatili wa kijinsia wakati wa uchaguzi, vitendo vya unyanyasaji wa Kijinsia hasa wakati wa uchaguzi unafifisha jitihada za kitaifa kufikia usawa wa malengo ya uwiano wa 50/50 katika uongozi.

Mheshimiwa Spika, Kwa muktadha huo, Kamati imeandaa Jedwali la Marekebisho ya Kamati inayozingatia masharti hayo.

4.0 HITIMISHO

4.1 Shukrani

Mheshimiwa Spika, napenda kuchukua fursa hii kutoa shukrani zangu za dhati kwanza kwako wewe Mheshimiwa Dkt. Tulia Akcson, Spika wa Bunge la Tanzania kwa kuamini kamati na kuipa jukumu la kuchambua Muswada huu na Miswada mingine iliyoletwa mbele yako leo, na Mhe. Azzan Zungu Naibu Spika kwa ushirikiano wake wa karibu na kamati.

Mheshimiwa Spika, kipekee ninawashukuru Wajumbe wa Kamati ya Utawala katiba na Sheria kwa kuujadili na kuuchambua Muswada huu ili kuboresha maudhui yaliyomo katika marekebisho yanayopendekezwa. Kwa umuhimu wa mchango wao katika kushughulikia muswada huu, naomba niwatambue kama ifuatavyo: -

1. Mhe. Florent Laurent Kyombo, Mb – **Makamu Mwenyekiti**
2. Mhe. Abdullah Ali Mwinyi, Mb – Mjumbe
3. Mhe. Rashid Abdallah Shangazi, Mb – Mjumbe
4. Mhe. Wanu Hafidh Ameir, Mb – Mjumbe
5. Mhe. Boniphace Nyangindu Butondo, Mb – Mjumbe
6. Mhe. Edward Olelekaita Kisau, Mb – Mjumbe
7. Mhe. Dkt. Alice Karungi Kaijage, Mb – Mjumbe
8. Mhe. Selemani Jumanne Zedi, Mb – Mjumbe

9. Mhe. Omar Issa Kombo, Mb	- Mjumbe
10. Mhe. Salum Mohammed Shaafi, Mb	- Mjumbe
11. Mhe. Ahmed Juma Ngwali, Mb	- Mjumbe
12. Mhe. Agnesta Lambert Kaiza, Mb	- Mjumbe
13. Mhe. Yahaya Omary Massare, Mb	- Mjumbe
14. Mhe. Hussein Nassor Amar, Mb	- Mjumbe
15. Mhe. Khadija Shaaban Taya, Mb	- Mjumbe
16. Mhe. Jonas Van Zeeland, Mb	- Mjumbe
17. Mhe. Abeid Ighondo Ramadhani, Mb	- Mjumbe
18. Mhe. Mashimba Mashauri Ndaki, Mb	- Mjumbe
19. Mhe. Seif Khamis Said Gulamali, Mb	- Mjumbe
20. Mhe. Aziza Sleyum Ally, Mb	- Mjumbe

Mheshimiwa Spika, Napenda kuchukua nafasi hii kumshukuru Mhe. Jenista Joakim Mhagama, (Mb) Waziri wa Nchi, Ofisi ya Waziri Mkuu - Sera, Bunge na Uratibu, Mhe. Ummy Hamisi Nderiananga (Mb) Naibu Waziri wa Wizara ya Ofisi ya Waziri Mkuu - Sera, Bunge na Uratibu, Mhe. Eliezer Mbuki Feleshi Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Dkt. Jim Yonazi Katibu Mkuu wa Ofisi ya Waziri Mkuu - Sera, Bunge na Uratibu, Mwandishi Mkuu wa Sheria wa Serikali Ndg. Onorius Njole, pamoja na watendaji wote wa Serikali kwa ushirikiano wao wa dhati katika kuyafanyia kazi maoni na mapendekezo ya Kamati.

Mheshimiwa Spika, nawashukuru Watumishi wote wa Ofisi ya Bunge chini ya uongozi thabiti wa Katibu wa Bunge Ndg. Nenelewa J. Mwiambi, ndc na kwa upekee Sekretarieti ya Kamati Ndg. Frank Nkya, Ndg. Ganjani Kilele na Ndg. Ndoh'no William Abel kwa uratibu wa shughuli za Kamati hadi kukamilika kwa taarifa hii.

4.2 Msimamo wa Kamati Kuhusu Hoja

Mheshimiwa Spika, baada ya kusema hayo, Kamati inalishauri Bunge lako tukufu kuujadili, kuukubali na kuupitisha Muswada huu pamoja na Jedwali la Marekebisho kama lilivyowasilishwa na Kamati pamoja na mtoa hoja.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha na naunga mkono hoja.

Mhe. Dkt. Joseph Kizito Mhagama (Mb)
**MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU YA
BUNGE YA UTAWALA, KATIBA NA SHERIA**

30 Januari, 2024